

Toplumun İnşasında Ahlâkın Önemi

The Importance Of Morality In The Building Of Society

Kenan TAŞTAN

Doç. Dr. Kenan Taştan, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi

Assoc. Dr. Atatürk University Faculty of Medicine, Department of Family Medicine

Özet

İnsan bu dünyaya Rabbisini tanımak ve ona ibadet etmek için gelmiştir. İbadetlerin gayesi ise insanın sadece sevap kazanması değil günah-ı kebairenden, münkerden ve fahşadan uzak durarak Rabbisine yaklaşmasıdır. Bu yolculukta ona eşlik edecek en önemli argümanı ise güzel Ahlâktır.

Ahlâk, imanla sıkı bir bağa sahiptir. Peygamberimiz 'in (asm) buyurduğu gibi: "Müminlerin imanca en kâmil olanı, ahlâkça en güzel olanıdır." Bu nedenle ahlâktan soyutlanmış bir iman kâmil bir iman olarak kabul edilemez.

Ahlâkın insanlar için önemi Allah'ın insanı Rahman'ın sureti üzere yaratmasından kaynaklanır ki, bu, "siret ve ahlâk" anlamına gelir. Bunun yanı sıra Allah Teâlâ, Resulünü (asm) güzel ahlâkı sebebiyle sevmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahlâk, İslam Ahlâkı, Toplum, Mizaç, Karakter, Kişilik

---

Abstract

Man has come to this world to know and worship his Lord. The purpose of worship is not only to earn rewards, but also to get closer to the Lord by avoiding major sins, the denied and indecency. The most important feature that will accompany him on this journey is good morals.

Morality has a close connection with faith. As our Prophet (pbuh) said: "The most perfect of believers in faith are the best in morals". For this reason, a faith isolated from morality cannot be accepted as a perfect faith.

The importance of morality for people stems from the fact that Allah created man in the image of Rahman. This means "moral character or morality". In addition, Allah Almighty sent His Messenger (pbuh) to complete good morals.

Keywords: Morality, Islamic morality, Society, Temperament, Character, Personality

Giriş

Ahlâkın Tanımı: Ahlâk mahiyet itibarıyla kategorize edilemeyen ama tanımını yapılabilen bir kavramdır. Kelime anlamı ile huy, hâl ve hareket tarzı gibi anlamlara gelen Ahlâk, insanda yerleşmiş bulunan bir karakter yapısına işaret etmekte ve fertlerin iradi hareketleri ile ilgilenen bir alan olmaktadır. Zamana, toplum ve kültürlere göre değişiklik gösteren davranış yöntemlerine karşılık Ahlâk, zorunlu ve değişmeyen davranış kurallarına işaret etmektedir.

Ahlâk, insanın karakter yapısı, yaptıkları, bunlarla ilgili değerlendirmeleri ve davranışlarını düzenleyen genel toplumsal kurallarla ilgilidir.

Kur'an'da temel bazı ilkeler ve örneklerle açıklanan Ahlâk, Hz. Peygamber'in sünnetiyle sosyal yaşamda pratize edilmiş ve somutlaşmıştır. Nitekim Hz. Âişe'ye (ra), Hz. Muhammed'in (asm) Ahlâkı sorulduğunda "O'nun Ahlâkı Kur'an'dan ibaretti" demiştir. Hz. Peygamber de (asm) kendisinin peygamber olarak gönderiliş gerekçesini "Ben güzel Ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim." diyerek açıklamıştır.

Ahlâkın Önemi

Ahlâk fiyatı olan değil değeri olan bir kavramdır. Fiyatla değer arasındaki fark siyahla beyaz arasındaki fark kadar barizdir. İslam kültüründe Ahlâki davranışın referansı Allah bilincidir. İslam'a göre insan özü itibari ile iyi bir varlıktır. Ondan kötülük sadır olması, özündeki bu iyiliği beşeri münasebetlerine yansıtamamasından kaynaklanmaktadır. Yoksa yapmış olduğu kötü davranışlar onun kötü özelliklerle donatıldığı ve yaradılışı itibari ile kötü olduğu için değildir.

Ahlâk bir toplumu oluşturan fertler arasında birleştirici unsur olan en temel değerler ve ilkeler bütünüdür. Bir toplum onu oluşturan fertler kadar güçlü, fertler sahip oldukları Ahlâki değerler kadar dirayetlidir.

Toplum bireylerden oluşan bir yapıdır ve toplumu canlı bir organizmaya benzetecek olursak, o organizmanın bağışıklık sistemini o toplumun Ahlâki değerleri oluşturur. Bağışıklık sistemi zayıf olan bir vücudun, dış dünyanın hastalıklarına, bakterilerine, virüslerine karşı kendini koruyabilmesi zordur. Hatta bozulan bir bağışıklık sistemi, beden için faydalı maddeleri dahi zararlı olarak görebilir ve kendi faydalı hücrelerine saldırabilir. Toplumu oluşturan fertlerin Ahlâki düzeyleri yeterli değilse o toplumun yıkılması için dışarıdan bir saldırıya gerek yoktur, toplum kendi kendini yok edecek demektir. Bu nedenle toplumun sağlıklı inşa edilebilmesi onu oluşturan insanın Ahlâki seviyesi ile doğrudan ilişkilidir.

Burada akla gelmesi muhtemel sorulardan biri şudur: "Asr-ı Saadet'teki gibi sadece dünyevi değil, uhrevî normları da ilke olarak benimseyen ve hayatının tüm alanlarını buna göre tanzim eden vicdan sahibi fertleri yetiştirmek ve buna uygun bir aile ve toplum inşa etmek günümüzde mümkün müdür?"

Bu soruya sosyolojik bir kural olan: "Bir kez gerçekleşen bir daha gerçekleşebilir." kaidesine "Evet, mümkündür." cevabı verilebilir. O zaman da akla "Nasıl?" sorusu gelir.

Bu soruya cevaben Üstad Bediüzzaman, Kur'an'ın insanları mutluluğa ulaştıracak evrensel Ahlâk ilkelerini içerisinde bulunduran bir kitap olduğunu ifade ederek vermektedir. Ayrıca o, şu sözleriyle hem Peygamber'in, hem de onun koymuş olduğu Ahlâk ilkelerinin evrenselliğine işaret etmektedir. *"Madem zâtında ve vazifesinde ve dininde en yüksek ve güzel ahlâkları ve en ulvî ve mükemmel seciyeleri ve en kıymettar ve makbul hasletleri bulunuyor. Elbette o zat, mevcudattaki kemâlâtın ve ahlâk-ı âliyenin misali ve mümes-sili ve timsali ve üstadıdır."*

Görülüyor ki Said-i Nursi, insanlığın bunalımlardan kurtulmasının ve mutluluğa ulaşmasının Kuran'a ve Hz. Peygamber'in ortaya koyduklarına uy-makla onları pratik hayata yansıtmakla mümkün olabileceği görüşündedir.

Âlemlere rahmet Hz. Muhammed'in (asm) buyurduğu şu hadis tüm Müslümanların kulaklarına küpe, dillerine pelesenk, kalplerine mühür, akıllarına nakşetmeleri gereken bir düstur olmalıdır: *"Mü'min, insanların kendisine güvendiği kimsedir. Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların sâlim olduğu (zararlarından emin olduğu) kimsedir. Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, kötülüklerinden komşusunun güvende olmadığı kişi, cennete giremez."*

İmanın doğal sonucu emniyettir, güzel ahlâktır, mümin güvenilir ve gü-zel ahlâklı insandır; kendisine güvenilir ve başkalarına güven verir, ahlâk-ı hamîdeye uygun yaşar, genel huzur ve asayişin doğal bir paylaşıcı olur. O, bilerek yanlış bir iş yapmaz, imanına hâle getirmez, doğru imandan ve gü-zel ahlâktan asla kopmaz. Kur'an'da belirtildiği gibi imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar, her zaman güvendedirler ve doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır.

İslam Ahlâkının Kaynakları

İslam Ahlâkının iki temel kaynağı vardır: Kur'an ve sünnet. İslam Ahlâkının ilk kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim'de "ahlâk" kelimesi doğrudan zikredilmemekle birlikte, "adet, gelenek, ahlâk" anlamların gelen, ahlâkın tekili ifadesi olan "hulk" kelimesi iki ayette geçmektedir (Şu-ara 26/137; Kalem 68/4.) Ayrıca pek çok ayette geçen 'amel' kelimesi de ahlâkı içine almaktadır.

Kur'an-ı Kerim, iyi Ahlâkı, "hayr, birr, sıdk, ihsan, adl, hakk, takva" gibi terimlerle; kötü Ahlâkı ise "şer, ism, münker, seyyie, heva, zülüm, çirkinlik" gibi terimlerle ifade etmiştir. Yani Kur'an-ı Kerim'in bir Ahlâk terminolojisi vardır tespitini yapmak mümkündür. Kuran, Ahlâki değerleri, iyiyi ve kötüyü bize en etkileyici bir şekilde tanıtır. Örneğin, *"Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının, çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir."* (Hucurat-12) diye buyrulur.

İslam Ahlâkının ikinci kaynağı, Hz. Muhammed'in (asm) hayatı ve sözleridir. Allah (cc), Kur'an'da üstün Ahlâk sahibi Hz. Muhammed'in (asm)

insanlar için güzel bir örnek oluşuna vurgu yapmaktadır. Hz. Peygamber'i (asm) değerlendirdiğimizde O'nun emrettiği hayrı önce kendisinin yaptığı, nehyettiği şeyi ilk önce kendisinin terk ettiği, sözlerine sadık kaldığı ve vaatlerini yerine getirdiği görülür. O'nun Ahlâkı Kur'an'dır. Kur'an'ı nefesine hakem kılmıştır. O, Kur'an'a muvafık hareket eder, ona uygun konuşur, onun hükmüne koşup boyun eğer, verdiği hükümde dururdu. Dolayısıyla O, bir emir getirmiş, kendisi de bunu tutmuş; nehyetmiş, kendisi de bundan kaçmış; nasihatte bulunmuş, kendisi de hissesini almış; korkutmuş, kendisi de ilk korkan olmuş; ümitlendirmiş, ümit edenlerin önderi olmuştur. Kısacası O, Kur'an'ı kendisine rehber kılmıştır.

Hz. Peygamber'in (asm) yaparak yaşayarak örnek olduğuna dair şu hadise güzel bir örnektir: Hz. Peygamber elinde hurma dalı olduğu halde bir mescide gider. Mescidin duvarında balgam görünce onu elindeki hurma dalıyla siler. Daha sonra güzel bir koku ister. Bu güzel koku getirilince bunu alır ve dalın ucuna sürüp ardından onunla balgamın izini siler. Dolayısıyla Hz. Peygamber bir Ahlâki davranışın iyi anlaşılması ve gönüllere iyice yerleşmesi için bizatihi kendisi uygulayarak açıklamıştır.

Kur'an ve sünnetle inşa olmuş bir akılda, Ahlâkın teşekkülü üç katmanlıdır:

1) Mizaç (Fıtrat, Huy): Cevheri, yani değişmez ve sabit olanı, verilmiş olanı, ontolojik olanı ifade eder. Kişilerin duygusal denge durumlarını anlatır. Çabuk kızmak, sıkılmak, öfkelenmek, neşelenmek, hareketli ya da hareketsiz olmak vb. bireylere göre değişen mizaç özellikleri ya da huydur. Başlıca mizaç tipleri olarak, hafif kanlı (çok sevimli ve neşeli), ağırkanlı (donuk, sert), melankolik (sevda, hüznü ve aşırı duygusal) ve asabi (öfkeli, saldırgan ve heyecanlı) tiplerini sayabiliriz.

2) Karakter: Değiştirilebilir ve terbiye edilebilir olanı, epistemik olanı ifade eder. Kişiyi özgü davranışların bütünü olup, insanın bedensel, duygusal ve zihinsel etkinliğine çevrenin verdiği değerdir. Karakter, kişiliğin iskeleti durumdadır. Belirli bir zaman dilimi içinde kişinin devam ettirdiği kişilik özellikleri karakterin bir görünümüdür. Kişilikle eş anlamda kullanılan bir diğer kavram ise benliktir. Benlik, kendi kişiliğimize ilişkin kanılarımız ve kendi kendimizi görüş biçimimizdir. İç varlığımızın bütünü oluştururan benlik, kişilik gibi karmaşık bir kavramdır. O halde benlik, bireyin özellikleri, yetenekleri, değer yargıları, istek ve ideallerine ilişkin kanaatlerinden meydana gelir.

3) Kişilik: Bir ucu fıtrata bir ucu karaktere bağlı olduğu için geliştirilebilir olanı, konstrüktif olanı ifade eder. Kısaca "Mizaç+Karakter=Kişilik" diye ifade edebiliriz.

Modern çağ, insanımızdan diğerkâmlığı almış ve yerine egoizm ve bençillik tohumlarını ekmıştır. Bununla da kalmamış hedonizm ve narsisimi de promosyon olarak yanında vermiştir. Bu nedenle de günümüz modern (!) insanın özelliklerini sayarken egoist, narsist ve hedonist kavramlarını eklemeyen onu tarif etmek neredeyse mümkün gibi görünmemektedir. Bunun en büyük etkenlerinden biri teknolojinin yanlış kullanımınıdır.

İsmet Özel: “Teknoloji benden aldıklarını bana geri versin, ben teknolojinin bana verdiklerini geri vermeye hazırım.” tespitinde bulunurken bizi biz yapan değerleri yitirdiğimize dem vurmakta ve özellikle de Ahlâki zafiyetimizin altını çizmektedir.

Tüm bu tespitlere rağmen akıllara, “Hala tüm insanların üzerinde anlaşabileceği ortak bir payda bulunabilir mi?” sorusu gelmektedir. Bu soruya verilebilecek en makul yanıt kanaatime göre ortak bir din, ortak bir inanış, ortak bir kültür değildir, çünkü kimse kimseden dinini, inancını, kültürünü değiştirmesini bekleyemez. O halde sorumluzun en makul cevabı “ahlâk” olmalıdır. Ahlâk, hem dinden, hem kültürden hem de inançlardan beslenen evrensel değerlerin bütünüdür.

Evrensel Ahlâkın normları oluşturulurken temel alınması gereken en önemli ilke herkesin menfaatine olan, bir kişiyi, kurumu, zümreyi öncelemeyen ve bir diğer kişi, kurum ve zümreyi de ötelemeyen bir zemin üzerinde inşa edilmesi olmalıdır. Bu temel prensip “İnsanların en hayırlısı, insanlara en faydalı olandır” hadisinde beyan edildiği gibi pratize edilebilir.

Sonuç

Yazımızın sonuçlarını maddeler halinde şöyle özetlemek mümkündür:

- Şahsiyetli toplum şahsiyetini elde etmiş bireylerden oluşur.
- Medeniyet iyi eğitim ve sağlam bir Ahlâk alt yapısı ile önce bireyin kendisinde, sonra ailede, sonra toplumda karşılık bulur.
- Toplumlar da insanlar gibidir; düştükleri yerden kalkarlar.
- Temel hak, hukuk ve Ahlâki normları ilke olarak benimsemeyen ve bu anlamda asgari müşterekte buluşamayan toplumlar eninde sonunda bütün fertleri ile yok olmaya mahkûm olacaklardır.
- Neslin ıslahı, arzın imarı, yeni nesillerin inşası için kaynağını Kur’an ve sünnetten alan Ahlâkın tesisi şarttır.
- Her doğru çaba, her doğru eylem ve her salih amel kelebek etkisi gibi tekrardan yeryüzünde umuda dönüşecektir.
- Bediüzzaman, toplumsal barış ve mutluluğun; ancak, faziletli bir toplumla mümkün olabileceğini sıklıkla vurgulamış ve bunun için de Müslümanların temsil yeteneğine; “Eğer biz Ahlâk-ı İslamiyenin ve hakaik-i imaniyenin kemalatını ef’alimizle izhar etsek, sair dinlerin tabileri elbette cemaatlerle İslamiyet’e girecekler.” diyerek dikkat çekmiştir.
- Said Nursî, ahlâkın önemini ve imanla bağlantısını vurgular ve “... gaye-i insaniyet ve vazife-i beşeriyet, ahlâk-ı İlâhiye ile ve secâyâ-yı hase-ne ile tahallük etmekle beraber, aczini bilip kudret-i İlâhiyeye iltica, zaafını görüp kuvvet-i İlâhiyeye istinad, fakrını görüp rahmet-i İlâhiyeye itimad, ihtiyacını görüp ginâ-yı İlâhiyeden istimdad, kusurunu görüp aff-ı İlâhiye istiğfar, naksını görüp kemâl-i İlâhiye tesbihhân olmaktır...” tespitinde bulunur ve belîğ üslûbuyla müminden, Kur’an’ın emirlerine imtisal eden Müslüman’dan bahseder ve onu kâinat ağacının meyvesi olarak görür.